

Fatih Sultan Mehmed (1451-1481)

• II. Murâd (1421-1451)

17 yaşında tahta oturdu. 1422’de 30.000 kişi ve ayrıca donanma ile **Istanbul’u kuşattı.** Türk ordusunda top varsa da sûrlara ciddî bir zarar verecek güde değildi. Sûrlara erişen yüksek **tekerlekli kuleler** de yapılmıştı. II. Murad’ın 13 yaşındaki kardeşi Hamîd-İli (Isparta) sancakbeyi Mustafa isyan edip Karaman ve Germiyan yardımcı kuvvetlerinin desteğiyle İznik’i aldı. Muhasara kaldırıldı, 1424 muahedesi ile Sultan Murad Bizans’tan yılda 300.000 akçe vergi alacaktı. II. Murad, Bizans’ın, Avrupa’nın hassas noktası olduğunu, büyük memleketler fethinde bile ciddî bir harekettten kaçınan Avrupa’nın Bizans taziyk edilince, Türkiye’ye karşı birleştiğini tamamen idrak etmişti.

1424’te II. Murad **3 kızkardeşini 3 Karamanoğlu kardeş ile evlendirdi.** Bununla beraber kanlarına işlemiş olan **Osmanlı düşmanlığından hayatları boyunca vazgeçmediler.**

1425’te, **5 yıl sürecek olan Türkiye-Venedik harbi** başladı. Almanya İmparatorluğu-Macaristan krallığı, Venedik yanında Türkiye’ye karşı harbe girişti. 1426’da **Macar** ordusu, Vidin’den kuzeye doğru Tuna’yı geçen II. Murad tarafından büyük bir bozguna uğratıldı.

1428’te Sırbistan’a giren Macarlar, Vidin sancak beyinin âni taarruzuyla perişan oldular. I. Kosova zaferinde canını zor kurtaran İmparator-kral Sigismund, **Güğercinlik zaferinde** Türklerin elinden bir kere daha kurtuldu.

Süleyman Çelebi tarafından Bizans’a geri verilen **Selanik** 1430’da tekrar fethedilerek Türk göçmenleriyle iskân edildi.

II. Murad 1439’da Sırbistan’ın başkenti Semendire’yi fethetti. Sırbistan’ı baştan başa işgal eden **Türkler, batıda Bosna’ya, kuzeyde Macaristan’a dayandılar.** Evrenosoğlu Ali Bey, 6 ay müddetle Belgrad’ı muhasara etti. Belgrad, Macaristan’ın, hattâ Orta Avrupa’nın kilidi idi.

1439’da Almanya ve Macaristan ayrılmış, buna karşılık Lehistan ile Macaristan birleşmişti. **Karamanoğlu İbrahim Bey’in** Papa’ya gönderdiği nâme: “Siz oradan, biz buradan, Osmanlıların kârı tamamdır.” Macaristan-Lehistan kralına gönderdiği haber: “**Sen öteden, ben beriden yürüyelim. Rumeli senin, Anadolu benim olsun. Osmanlıyı ortadan götürelim!**”

II. Murad, Macaristan-Lehistan kralı Ladislas ile **1444’te sulh** imzaladı. Karamanoğlu ile de sulh yaptı; buna göre İbrahim bey, Avrupa devletleri ile hiçbir vesileyle münasebette bulunmamayı, Osmanlıların sadık bir tâbii olmayı, padişah istedikçe asker göndermeyi kabul ediyordu.

Varna zaferi (1444): II. Murad tahttan feragat etti, oğlu II. Mehmed 12,5 yaşında idi. II. Murad: “Oğlumun hâl-i hayatımda taht’a geçireyim; tâ ki gözüm bakarken görem, ne veçhile pâdişahlık eder?” fikrindeydi.

Macaristan ve Lehistan kralı Ladislas anlaşmayı bozdu. Türklerle karşı 5. Haçlı seferi düzenlendi. Ladislas’ın emeli, İstanbul’a kadar bütün Balkanları Türklerden temizlemek, Bizans İmparatoruna damat olmak, durum müsaitse imparatorluk tacını da başına giymekti. II. Mehmed’in: “Eğer padişah biz isek size emrediyoruz, gelip ordunuzun başına geçin; yok siz iseniz, gelip devletinizi müdafaa edin!” şeklindeki mektubu üzerine, II. Murad, Manisa’dan Edirne’ye harket etti.

Varna’da muhârebe başlamadan Sultan Murad namaz kılmış ve: “**Yâ İlâhî, mü’min kullarını, benim günâhım çokluğundan ötürü küffâr elinde zebûn etme!** İlâhî, Habîb’in hürmeti için, ümmetini Sen sakla ve Sen mansûr-u muzaffer eyle!” şeklinde duâ etmiştir. Çekilen kanatlarla merkeze yüklenen düşman çevirme hareketiyle imha edilmiştir. Ladislas öldürülmüş, **İncil üzerine edilen yeminin “dinsiz Müslümanlara karşı” bir hükmünün olmayacağını iddia eden** ve maktul düşen Kardinal’in kesik başına Segedin muahedenâmesi geçirilerek muzaffer Türk alaylarına teşhir edilmiştir.

II. Kosova zaferi (1448): Varna’da kaçmaya muvaffak olan Hunyadi Yanoş, **6. Haçlı seferini** teşkil eden II. Kosova seferini tertipleledi. Bu meydan muharebesi 3 gün ve 3 gece devam etti, ağır zırhlı olan düşmanın ekserisi imha edildi. Hunyadi Yanoş gece karanlığında kaçmaya muvaffak oldu. **II. Kosova, Avrupa’nın Türkleri Balkanlardan sürmek için yaptığı sonuncu teşebbüstür.** Bundan sonra Avrupa tamamen müdafaa vaziyetine girecek, elindeki toprakları ve menfaatleri kaptırmamak için mücadele edecek, Türkleri Tuna’nın güneyinden atabileceği ümidine kapılmayacaktır.

II. Murad 1451’de 47 yaşında vefat etti. **Osmanlı padişahları içinde âlim sayılacak derecede klâsik ilimleri tahsil etmiş olan ilk şahsiyet II. Murad’dır.** Timurlularla çatışmamak için ince bir

siyaset yürütmüştür. **Tuna’da Türk ince filosu**, II. Murad devrinde gerçek mânâsiyle teşekkül etmiştir. 1434’te Avlonya üssünde ilk defa olarak Türk donanmasının **Adriyatik filosu** kurulmuştur.

Türk sivil mimârisinin şâheserlerinden olan pek muhteşem **Ergene Köprüsü**’nü inşâ ettirmiştir. İmparatorluğun pek çok yerinde medrese, çeşme, imâret gibi hayır eserleri bırakmış, devrinde devlet adamları ve zenginler de onu örnek alarak, Türkiye’yi donatmışlar ve onarmışlardır. Bursa’da Muradiye Câmii, Edirne’de “**Üç Şerefeli**” Câmii onun eserlerindendir.

• II. Murad ve Fâtih

II. Murad devrinde Türkiye-Türkistan ve Altın-Ordu ile Mısır arasındaki Türk kültür münasebetleri çok canlı olmuştur. Zamanında pek çok eserler yazdırmış ve tercüme yaptırılmıştır. **Arabca ve Farsça’dan Türkçe’ye** terceme faaliyeti hızlanmıştır; birçok eser, padişahın emriyle “**açık Türkçe**” olarak terceme olunmuştur. II. Murad, Osmanlı hânedânı içinde ilk şâir hükümdardır. II. Murad kuvvetli bir şâir ve ilim dostu olmakla beraber samimî bir mutasavvıftı. Buharalı âlim ve mutasavvıf **Emîr Sultan**, memleketinden Bursa’ya hicret ettikten sonra, **pâdişah kendisiyle haylice sohbet ve muhabbet etmekle**, hâmil olduğu mânevî imtiyaz ve imkânların dünya plânında inkışaf ve zuhûrunu kolaylaştırmıştır.

Hacı Bayram-ı Velî, Sultan II. Murad’ı ziyarete gelmişti. Yanında talebesi ve mânevî evlâdı Akşemseddin de vardı. Sultan Murad Han, bu mübârek zâtın feyzinden oğlu Şehzâde Mehmed’in istifade etmesini istedi. Her cengâver sultan gibi Murad Han da İstanbul’un fethini hayâl ediyordu. Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri’ne:

“- Acep İstanbul’un fethi kime müyesser olacak?” diye sorunca, O da:

“- **Feth-i mübîni görmek şu şehzâde ile Akşemseddin’e nasib olacak!**” cevabını verdi.

Bu açık kerâmet ile duyulanan Murad Han, oğlunu Akşemseddin’in terbiyesine vermek için Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri’nden izin istedi. Bu vesile ile **Akşemseddin, Şehzade Mehmed’in mânevî terbiyesini üzerine alarak, O’nu feth-i mübîne mânen hazırladı.**

Pâdişâh’ın, **Hacı Bayram Velî** ile de temâsı, mânevî düzeni üstünde tesir icrâ etmekten hâlî kalmamıştır. Zamanın ve muhîtin hükmünde kalmayan, belki muhîte de zamana da kendi hükümlerini öğreten ve yayan bu serdengeçtilerden, Fâtih’in babası da payını alabilmiş bir bahtiyardır.

“**Ol dahî imâretler yaptı ve her yıl 3500 flori Kudüs-i Şerif’e, Halilü’r-Rahmân’a ve Medîne-i Resûl’e ve Kâbetullâh’a gönderdi** ve her yıl kendinin adeti bu idi kim, olduğu şehirde bin flori **seyyidlere** kendi müârek eliyle ulaştırırdı, ve her şehirde kim olurdu, atası, dedesi akçe ulaştırırdı. Engürü nevâhisinde Balıkhisarı derler nice köy vakfetti Mekke’ye hayli meblâğ hâsil oldu.

“Bizim vilâyetimizde üç lokma-i helâl vardır, gayri vilâyette ol yoktur. Biri madenler, biri dahî kâfirden alınan haraç, biri dahî gazâdan hâsil olan maldır ve hem bu **bizim leşkerimiz gaaziler leşkeridir. İmdi bunlara helâl lokma gerektir. Şol pâdişah kim leşkerine haram lokma yedürür ol leşker harâmî olur, harâmînin hod sebâtı olmaz**, hâli nidügi mâlumdur.”

Genç yaşında küçük bir **çocuk olan oğluna saltanatı bağışlayacak bir ruh zenginliğine sahip olması**, devlet ve riyâset hissinden çok daha ağır basan bir gönül saltanatıyla başbaşa kalmak ihtiyacının açık bir ifadesidir.

“Bunca demdir ibâdullah için çalışub, İslâmî fitnelerden pâk ve düşmanın hayatın çâk edüb dîn ü devlet uğruna makdûru sarfeyledik. Bir müddet dahî **hükümetten el çeküb küşe-i inzivâda pür-huzûr ve âsûde-hâl olmak** hatırdan geçer.”

“Halkın işleri için Hâlık’ın zikrinden uzak olmak akıl erbâbı indinde makbul değildir.” deyip, saltanat yükünü omuzlarından bırakmıştır.”

Çetin seferler ve zaferlerle geçen saltanatı içinde, ganimetten ne almışsa hepsini vakfederek millete mâletmiştir. “Vasiyetnâmesinden öğreniyoruz ki doksan beş akçeye aldığı yanı delikli bir miskalden ziyâde **yâkut yüzüğü var. Helâl malıdır, ben ölünce satıp tükeninceye kadar kabrim üzerinde Kur’an okuyanlara verilecek**, diyor. Demek ki sâhib ola ola bir yüzüğe mâlik olabilmiş. Dünya malına râğbeti yok. Nesi olduysa hepsini millete bırakmış, hâlâ da milletin.”

Doğru ve âdil bir zat idi. Mağlûb olanlar, elçi göndererek sulh talebinde bulundular mı, elçiyi memnuniyetle kabul eder ve bunlarla sulh aktederek kendilerine yol verirdi. Harbden nefret eder ve **sulhu severdi. Harbte ve sulhta, sözünün sadık eriydi.** Sâkin hayata aşkla bağlı idi. Kendi arzusu ile

bu aşk yüzünden **tahttan feragat etmesi**, bütün Osmanlı tarihinde misli görülmemiş bir hâdise teşkil eder. “Cenâb-ı Hakk’ın rahmetine işaret olan **yağmur, üstüme yağsın**” diyerek, üstü açık türbesine gömülmeyi vasiyet etmiştir.

Sultan Murad’ın asıl büyüklüğü, Fâtih gibi müstesnâ bir evlâdın yetişmesinde gerekli rolü ifâ edebilmesi ve oğlunun şahsiyet yapısına ilk temel taşıyı koymuş olmasıdır.

- **Fâtih’in ilk hocaları**

Osmanlı sarayında devrin en kemalli, en münevver, âlim, şâir, mûsikîşinas ve hattat şehzâdelerin yetişmesi yolunda ilk ciddî, disiplinli ve sistemli usûlü II. Murad kurmuştur. “Osmanlı şehzâdeleri için **tahsil çağı beş yaş** olarak kabul edilmiştir. İlk derste yüksek devlet ricâli hazır bulunur” diyen “The Turkish Empire” adlı eser, **ilk dersin Kur’an’la başladığını** böylece de Allah adı ve onun azametinin ikrar ve tasdiğiyle tahsile ilk adımını atan çocuğun, artık ölünceye kadar aynı tesirin hükmü altında kaldığını da söyler.

Molla Yegân: Asıl adı Mehmed olup kaynaklarda Yegân/Yeğen olarak anılır. İlk öğrenimini Aydın vilâyetinde gördü. Bursa’ya gidip Molla Fenârî’nin talebesi oldu ve ondan başta kıraat olmak üzere çeşitli ilimleri tahsil etti. İcâzet aldıktan sonra bazı medreselerde müderrislik yaptı. Molla Fenârî’nin ölümünün ardından onun yerine **Bursa kadılığına** getirildi. Bu görevde iken II. Murad’ın iltifatlarına mazhar oldu.

Molla Gürânî: 1441’de hac dönüşünde Molla Yegân’ın Mısır’dan beraberinde getirdiği genç âlim Molla Gürânî’yi padişaha takdim ettiği Sultan Murad’ın da onu oğlu Şehzade Mehmed’e (Fâtih) hoca tayin ettiği bilinmektedir.

Bilgi kayıtsızlığına karşı asla müsâmaha tanımayan Molla Gürânî, **ilk derse elinde değnekle girdiği** ve şehzadenin hayreti karşısında, okumakta gevşeklik gösterirse pâdişah babasının emriyle buna mürâcaat edeceğini, söylemiş olduğu rivayet edilir.

Molla Gürânî, ilmî kifayetinden başka, zaman ve mekân ölçüsünde kıymetini kaybetmeyecek mazbut ve çok dürüst bir mizâca sahipti. Fâtih, tahta çıkışı sırasında bu çok takdir ettiği ve sevdiği hocasına vezirlik teklif edince, **ilmi koyup ikbâle ayak basmaktan her zaman çekinmiş** olan Gürânî: “Bunca beyler vezirlik için çalışırlar, onların ümidlerini kırmak olmaz” diye reddetmiştir.

Molla Hüsrev: İlk resmî görevine Edirne’de Şah Melek Medresesi müderrisi olarak başladı. II. Murad’ın, saltanatı oğlu Mehmed’e terketmesi sırasında (1444) kazaskerliğe getirildi. 1447-1450 yıllarında **Edirne kadısı** sıfatıyla bazı hüccetleri tasdik ettiği görülmektedir. Fethin ardından İstanbul’un ilk kadısı Hızır Bey’in vefatı üzerine (1459) **İstanbul kadılığına** getirilen Molla Hüsrev’e ayrıca Galata ve Üsküdar kadılıkları ile **Ayasofya Medresesi müderrisliği** de verilmiştir.

Kaynaklarda, Fâtih Sultan Mehmed’in Molla Hüsrev’e karşı büyük saygı ve sevgi beslediği ve onun için, “**Zamanın Ebû Hanife’sidir**” dediği rivayet edilir. Osmanlı hukuk tarihinin en önemli simalarından olan ve padişahın huzurunda yapılan ilmî tartışmalarda reisülulemâ sıfatıyla hakemlik yapan Molla Hüsrev başta fıkıh ve usûl-i fıkıh olmak üzere tefsir, Arap dili ve edebiyatı, şiir ve hat sanatı gibi alanlarda eser vermiştir.

Hocazâde: Hocazâde Muslihuddin Efendi daha küçük yaşta iken ticaretle uğraşmasını isteyen babasına karşı çıkararak ilim tahsiline yöneldi... Fâtih Sultan Mehmed’in tahta çıktıktan sonra etrafına âlimleri topladığını duyan Hocazâde padişahla görüşmek üzere İstanbul’a gitti ve Mahmud Paşa tarafından hükümdara takdim edildi. Fâtih’in huzurunda Molla Zeyrek ve Molla Seyyid Ali’ye verdiği cevaplarla dikkati çekti. Bunun üzerine padişah onu kendisine hoca tayin etti ve ondan sarf dersleri aldı.

Ak Şemseddin: 1390 yılında Şam’da doğdu. Baba tarafından nesebi Hz. Ebû Bekir’e kadar uzanmaktadır. Yedi yaşlarında babasıyla birlikte Anadolu’ya gelerek o zaman Amasya’ya bağlı olan Kavak ilçesine yerleştiler. Kur’an’ı ezberleyip kuvvetli bir dinî tahsil gördükten sonra Osmancık Medresesi’ne müderris oldu. Yine bu arada **iyi bir tıp tahsili yaptığı** da anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda aynı zamanda “tabîb-i ebdân” olduğu, devrinin iyi bir hekimi sıfatıyla da şöhret kazandığı ve tıbbâ dair eserleri bulunduğu belirtilen Akşemseddin’in, tıp tarihinde ilk defa **mikrop** meselesini ortaya atmak ve **hastalıkların bu yolla bulaştığı** fikrini öne sürmekle, bu konuya ilk temas eden tabip olduğu kabul edilmektedir.

- **Fâtih ve ilim adamları**

Fâtih Sultan Mehmed, zihniyeti ve tabiatı itibarıyla ileri hamleden hoşlanan, terakki ve medeniyetten zevk alan bir hükümdardı. Fikir ve sanat hareketlerini yakından tanıyor ve takib ediyor, **din, fikir ve vicdan hürriyetine** saygıda son derece geniş ve müsâmahalı hareket ediyordu.

Binâenaleyh zamanın ilimleriyle yoğrulmuş bir entellektüel sıfatiyle, açtığı medreselerin şer'î ve naklî bilgilerine muvâzî olarak, tıp, astronomi ve bilhassa felsefe ve matematik gibi aklî ilimlere de büyük bir yer açtığını gördüğümüz, gerek akliyyat ve gerek nakliyyatta ilmî otoritesini kabul ettirmiş **ilim erbâbını**, atalarının an'anesine uyararak, büyük fedakârlıklar pahâsına, **dünyanın her tarafından sarayına topladı**.

Asya'dan bir çok müslümanlar bu yeni merkeze akın ettiler. Çok geçmeden İstanbul, İslâmiyetin, entellektüel merkezi oldu.

Fâtih, tıpkı askerî fetihleri gibi, bilgi adına açtığı savaşta da bir **âlimler ve sanatkârlar ordusu** tesis etmiş ve bu muhteşem kadronun başına da yine kendi serdâr olmuştu.

Maarif işini kanunla tanzim ederek **ulemâ sınıfı** diye tanılan ve idârenin temelini teşkil eden diyanet ve hukuk heyetini teşkilatlandırdı ve bunda diyanet işlerini değil, devlet idaresini ve bunun ilmîleştirilmesini esas tuttu. Burada **ulemâ, zannedildiği gibi bir din sınıfı değil, ilim ve edebiyatla donanmış bir heyettir**. Büyük sivil memurlar, hâkimler, hekimler, profesörler bu heyetten seçilir. Bütün memurlar yüksek mekteb mezunudur.

Lâtîfi, Sultan Mehmed devrinin bir altın devir olduğunu söyler: "Hiçbir zaman hiçbir kavim içinde ilme bu derece yüksek değer verilmemiş ve adalet de bu derece umumî mânâda tatbik edilmemiştir."

Fâtih İstanbul'a ayak atar atmaz, ilk işi, ilme mekân ölçüsünde imkânlar verebilmek için mevcut binâlardan istifade ederek, ilk medreseleri, Ayasofya ve Pantokrator kiliselerinin papaz odalarında açarak, **Ali Kuşçu, Ali Tûsî ve Molla Zeyrek** gibi çok muktedir hocaları bu müesseselerin başına getirmek olmuştur.

Pâdişah, Ayasofya'dan sonra açtığı **Zeyrek Medresesi**'ne çok ehemmiyet vermiş ve talebelerin münâzaralarında bulunmuş ve her birinde birer de kütüphâne kurdurmuştur.

Fâtih, âlimlerin nazımı çekmekte, huysuzluk, titizlik, geçimsizlik, hattâ kıskançlıklarını idâre ve tahammülde öyle bir temkin ve karara sahipti ki, bu tahammüllü anlayış, ilmin istiklâl ve şerefine en büyük hizmeti ediyordu. Onlarla sohbet, mübâhase ve lâtifelerde bulunur, bilhassa münâzaralara karşı âdetâ tiryâkilik gösterirdi.

Fâtih, seferlerde de âlimlerden bir kısmını beraberinde götürür, bâzan heyet hâlinde, bâzan da tek tek yanına alır ve gittiği yerlerde boş zamanlarını ilmî sohbetlerle geçirir, o memleketin âlimleriyle temâs ederdi.

Molla Zeyrek: Bursa'da müderris iken, hâlâ kendi ismiyle anılan Zeyrek Medresesi'ne tâyin olunarak İstanbul'a geldi. Hacı Bayram-ı Velî'den okumuş, zeki, bilgili, faziletli, cömert bir âlimdi.

Hızır Bey Çelebi: İstanbul'un ilk kadısı olmakla da meşhurdur. Edirne'ye gelen bir Arap âlimine karşı Türk âlimlerinin münâzarada ezilmeleri Fâtih'i pek üzmüştü. Hükümdâr'a, Sivrihisar Medresesi Müderrisi Hızır Bey'in ancak bu Arap âlimiyle boy ölçüşebileceği söylenmesi üzerine Edirne'ye çağrılan Hızır Bey, muhatab olduğu suallerin hepsini muvaffakiyetle cevaplandırdıktan sonra, bu defa kendi sorduğu suallere misâfir âlim cevap vermekten aciz kalınca, meclise iştirak etmiş olan Fâtih, Bursa'da Sultan Medresesini ihsân eyledi.

Ali Tûsî: Aklî ve naklî bilgilerde büyük şöreti olan bu âlim de Zeyrek Medresesi'nin ilk müderrislerindendir. Ali Tûsî, Fâtih'in gözünde ve çok itibar ettiği bir âlimdi. Veziri Mahmud Paşa ile beraber Zeyrek Medresesi'nde ve sonra Semâniye Medresesi'nde derslerine gelirdi.

Ali Kuşçu: Semerkand'da Uluğ Bey'in rasadhanesini idâre etmiştir. Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in ölümünden sonra memleketinden ayrıлып Uzun Hasan'ın sefiri olarak İstanbul'a geldiği sırada Fâtih'le tanışarak Pâdişah'a bilgisini kabul ettirmiş ve hükümdarın arzusu üzerine, elçilik vazifesini yerine getirdikten sonra tekrar İstanbul'a geleceğini vâdetmiş ve hakikaten de yüz kişilik maiyetiyle beraber, huduttan itibaren **her konak yeri için bin akçe** gibi gayet yüksek ve cömertçe bir meblâğ tahsis edilmiş, hürmet ve ikram ile gelerek Ayasofya Medresesi'ne müderris tâyin olunmuştur.

İstanbul'un boylamını, eskiden belirlenmiş olan 60 derecelik değeri düzeltip 59 derece, enlemini de 41 derece 14 dakika olarak tesbit ettiği bilinmektedir.

Sinan Paşa: Müsbet ilimler sahasında devrin en büyük matematikçilerindendir. **Tazarruat, Maârifnâme ve Tezkiretü'l-Evliyâ** isimli eserlerinde kullandığı nesirle **artistik Osmanlı nesrinin kurucusu** diye tanınmıştır. İlmî konulardaki Arapça eserlerinden:

- Risâle mine'l-**hendese** (Ali Kuşçu'nun, Fâtih'in huzurunda ortaya attığı meseleye dair)
- El-Cürçânî'nin **cihet** bahsinde getirdiği güçlüğe Cevâb,
- **Bölünmeyen cüz' (atom)** bahsinde Kastalânî'nin itirâzına Cevâb,
- **Utârid'in uzaklığını tâyin**deki güçlüğün halli hakkında Risâle,
- Fethu'l-Fethiyye (Ali Kuşçu'nun Fethiyye isimli eserinin şerhi),
- Beyzâvî'nin Tefsîr'ine hâşiye.

Edirne'de bir medreseye, ardından II. Murad'ın yaptırdığı dârülhadise müderris tayin edildi. Fâtih'in teveccühünü kazandığında “hâce-i sultânî” lakabıyla **padişah hocalığına** ve Sahn müderrisliğine getirildi. Devlet işlerinde de hocasından faydalanmak arzusuyla Fâtih Sultan Mehmed ona vezâret rütbesi verdi. Paşa unvanı buradan kaynaklanmaktadır.

Vezirlikten azledilip hapsedilince **devrin âlimleri**, bir ilim adamına revâ görülen bu muâmeleyi kabul etmiyerek Sinan Paşa'nın tahliyesi için ayak dirediler. **Şâyet Paşa affedilmezse her biri, kitaplarını yakıp memleketi terketmekle Pâdişaha göz dağı vermek cesaretini gösterdiler.** Bunun üzerine Sinan Paşa hapisten çıkarılıp Sivrihisar kadılığı ve müderrisliği vazifesiyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı.

Molla Lûtfi: Ali Kuşçu ile Sinan Paşa'dan başka Molla Lûtfi, devrin en büyük matematikçilerindendir.

Fâtih, Şark âlimlerine olduğu gibi Garplı âlimlere de itibâr etmiş ve bir çoğunu da memlekete dâvet eylemiştir. Şehzadeliğinden beri eski çağlar ilim ve felsefesiyle alâkadar olduğunu, **Jül Sezar ve İskender gibi cihangirlerin hayatlarını mütâlâa ettiğini** biliyoruz.

Fâtih, daha İstanbul'un fethinden önce **Lâtince, Yunanca ve İtalyanca'yı** iyi öğrenmiştir. Kendisinin Latince ve İtalyanca hocası olan ve modern arkeolojinin kurucularından sayılan Cyriacus'a, 1452'de her gece **Roma ve Avrupa tarihleri okutup dinlediğini** biliyoruz. (*Jacobs*)

Kanunî Sultan Süleyman zamanında göze çarpan tedris yolsuzluğuna mânî olmak için 1538'de bir kanun yapılmıştır. Bu kanunda tedrisâtın nasıl gevşetilmiş ve bozulmuş olduğu anlatılmaktadır. Öyle ki bu yüzden “öğrenme ve öğretme hususunda ilim müesseselerinde büyük karışıklıklar baş gösterip, talebe, ders kitaplarından ancak bir iki faslı yalan yanlış okumakla yetinip, gayretlerini bir an evvel mevkî kapmaya sarf ederek ilim ve irfanın seviyesi düşmüştür.” (*Osman Ergin*)

• Ak Şemseddin ve Fâtih

Aklî ve şer'î bilgileri kıvâma eren Ak Şemseddin, “**ilm-i bâtın lezzeti** dimağından gitmediği için”, tahminen yirmi beş yaşlarında iken kendisine bir mürşid aramak üzere Fars ve Mâverâünnehir'e doğru yola çıktı; ancak arzusunu gerçekleştirilmeden geri döndü. Bazı tavsiyeler üzerine **Hacı Bayrâm-ı Velî'nin** terbiye ve irşâdî halkasına girmeği arzu ettiği halde muhtaçlara dağıtmak üzere para kabul etmesi ve fikaraya yardım maksadıyla ağır ve bayağı işleri tercih etmesini hoş görmeyerek şöhreti Anadolu'ya kadar yayılmış bulunan Zeynüddin el-Hâfi'ye intisap için Halep'e gider. Fakat o gece rüyâsında, boynuna takılı bir zincirin Hacı Bayram'ın elinde olduğunu görünce Ankara'ya döner. Müridliğe kabul edilir, az zamanda çok yol alır. **Akşemseddin'in içinde çileye girdiği hücre bugün de Ankara Hacıbayram Camii bodrumunda mevcuttur** ve şeyhin adıyla anılmaktadır.

İstanbul'un fethinden önce iki defa Fâtih'in yanına Edirne'ye giden Akşemseddin, ilkinde II. Murad'ın kazaskeri Çandarlıoğlu Süleyman Çelebi'yi, öbür defasında da Fâtih'in kızlarından birini tedavi ederek iyileştirmiş, Fâtih'in kızı da kendisine Beypazarı'ndaki pirinç mezraalarını vermişti. **Fâtih 1453 yılı baharında İstanbul'u muhasara etmek üzere ordusuyla Edirne'den yola çıkınca Akşemseddin, Akbiyık Sultan ve devrin diğer tanınmış şeyhleri de yüzlerce müridleriyle ona katıldılar.** Akşemseddin kuşatmanın en sıkıntılı anlarında gerek padişahın gerekse ordunun mânevî gücünün yükseltilmesine yardımcı oldu. Araştırmacılar, **Akşemseddin'in bu sıkıntılı anlarda zaferin yakın olduğu müjdesini vererek sabredip gayret göstermesi gerektiğine dair Fâtih'e yazdığı mektupların** fethin kısa zamanda gerçekleşmesinde büyük bir tesiri olduğunu belirtmektedirler.

Kütlenin dertleri ve mihnetleri içine bir devâ ve şifa rüzgârı gibi esen büyük insanlar, vâsıtalı vâsıtasız, binlerce, yüz binlerce karışık ve hasta rûha şifâ getirirler; fakat onların asıl vazifeleri bir veya birkaç insan üstünde toplanır. Nitekim Ak Şemseddin'in de yer yüzünde gönül koyduğu bir gayesi vardı: Fâtih.

Bir gün Fâtih, vezîri Mahmud Paşa'ya: **“Bu pîre hürmetim ihtiyarsızdır. Yanında heyecanlanırım ve ellerim titrer.** Diğer şeyhler yanıma gelince, heyecandan onların elleri titrer.

Elli üç günlük çetin ve kanlı muhâsara esnâsında Pâdişah'ı destekliyen, yeis ve ümitsizlikten geri çeken, “Korkma alacaksın!” diyen ses, Ak Şemseddin'in sesidir.

Yetmiş pâre donanmaya bir gecede dağları aşırta, ordusunu en yeni sistemle techiz eden, muhâsara plânlarını kendi çizen ve onları korkunç denecek bir tâkipçi zihniyetle tatbik ettiren, sihirbaz sür'atıyla kaleler kuran, toplar döken bu yaman serdar bile, **müstahkem Bizans surları** önünde bir iki defa ye'se düşer hâle gelmişti.

Şeyh Ak Şemseddin Hazretleri, filân gün filân yerden kal'e feth olunub asker-i İslâm içeri dâhil olur diye tâyin eyledi. Onu, bu **mânevî va'din tahakkuku** yolunda da boş durmayıp, niyaz ve duâ eder görüyoruz: “Şeyh Hazretleri'nin evlâdından biri nakleyledi ki, tâyin olunan vakt-i şerif geldikte pederim Ak Şemseddin Hazretleri'ne mülâki olayın diyü çadırına varub içeri girmek istediğimde kapuda duran oğlan, bana içeri kimse koymayasuz deyu sipâriş olundu, ben seni içerü koymazın deyu men'eyledi. Ben dahî çadırın bir kenarından eteğini kaldurub içeri bakduğumda, Şeyh Hazretleri hâk-i darâat üzere baş açık secdeye varmış görüb muttasıl enîn ü hanîn ve girye ü zârî ider iken buldum.

Şeyhin bu enîn ve gözyaşına taaccüb edüb çadırın eteğinden başımı kaldırdığım gibi, Şeyh Hazretleri hemen ayağ üzre kalkub, Elhamdü-lillâhü Taâlâ kal'e fetholundu, deyü tekbîr eyledi. Bu mübârek tebşiri duyup kal'e tarafına nazar ettiğimde asâkir-i hümayun, ol azîzin hayır duâsı berekâtiyle kal'eye dâhil olup feth ü zafer müyesser olmuş gördüm.” (*Solakzâde*)

Fetihten sonra Ayasofya'da kılınan ilk cuma namazında hutbeyi Akşemseddin okuduğu gibi, İslâm ordularının daha önceki kuşatmalarından birinde şehid düşmüş olan sahâbeden **Ebû Eyyûb el Ensârî'nin kabrini de Fâtih'in isteği üzerine yine o keşfetti.**

Şehri alır almaz yeryüzü işlerinin meşakkat ve mihnetlerinden yorgun düşmüş Pâdişah, gönül âlemine geçmek için doğruca Ak Şemseddin'e gitti. Şeyh Hazretleri'nin elini öpüb: “Sana bu hâcet için geldim ki birkaç gün **beni halvete koyub irşâd eylesün**” dedikte Şeyh Hazretleri cevab verüb: **“Meşâyih-i izâmın halvetinde bir lezzet vardır ki ana dâhil olsan emr-i saltanat gözünde olmayub, dünya gözünden silinib saltanat geçüb gitmek mukarrerdir. Bu sebepten ahvâl bozulub, her birimiz bu hâle sebeb olmakla Allah'ın gazabına uğrayarak günahkâr olmak lâzım gelür”**, dedikten sonra, makamının îcâbı üzre adl ü insâfa, doğruluğa ve saltanat merâsimine müteallik âşikâr ve mâlûm olan söz ve nasihatleri ifâde eyledi.”

Ak Şemseddin, vazifesinin nerede başlayıp nerede biteceğini bilen bir elçi idi. Nitekim, müridine, imkân ve kudret kaynaklarının bizzat taşıyıcısı olduğunu işâret ettikten sonra onu yapıcı ve yaratıcı zekâsı, büyük ve taşkın imânıyla baş başa bırakıp çekilmeye karar vererek Pâdişah'ın ricâ ve temennilerine rağmen, günün birinde sırtında cübbesinden, başında serpûşundan başka malı olmadan **memleketi Göynük'e gidiverdi.**

Ak Şemseddin müridini bırakıp gitti. Fakat haberleşip, mektuplaşmakta idiler. Ak Şemseddin, Fâtih'i her meselede kolu kanadı altında tutuyor, sırasında onun rüyâlarına bile alâka gösteriyordu. Pâdişah'ın Uzun Hasan'ın üstüne yürüdüğü zaman görmüş olduğu bir rüyânın tefsiri münasebetiyle söylediği şu sözler ne kadar mühimdir:

“... Pâdişah'ın memlekette eşi yoktur, kezâlik rüyâdan yana da eşsizdir. Pâdişah, mülkünün idaresi hususunda **yapılması isâbetli olmayan bir şeye karar verirse, sonu ve neticesi hakkında rüyâda îkaaz edilir.** Gündüz olsun, gece olsun her zaman rüyâsı, rüyâların en sahîhi ve sâdıkıdır; çünkü o, insanların çobanıdır, rüyâsına şeytan yol bulamaz.”

“Ehl-i dehre âlemün mâmûresin arz etseler

Ehl-ü fakrûn hissesine mülk-i istiğnâ düşer”

demekle mürşidiyle kendinin âlem görüşlerinde benzerlik değil, berâberlik bulunduğu meydana çıkmış oluyor. Zirâ Fâtih, kendisine dünyânın ayakları ucuna dökmüş olduğu bütün nîmet ve fırsatları içinden, eteğini hiçbir fânî kıymete kaptırmada, **istiğnâ durağına geçip oturmuş bir ulu kişidir.**

- **Istanbul'un fethi**

II. Murad ölünce Karaman beyi sulhu bozmuş, Osmanlı topraklarına tecavüz etmişti. II. Mehmed'in Karaman seferi (1451) ile Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir, Osmanlılara geri verilmek şartıyla sulh yapıldı.

Fatih, Türklerin tarih boyunca yetiştirdikleri dünya çapında şahsiyetlerin şüphesiz en büyüğüdür. İstanbul'u düşürmek için, İstanbul Boğazı'na hâkim olmak lâzımdı. 1452'de "**Boğaz-Kesen**" (Rumeli) hisarı tam 4 ayda tamamlandı. Bu muazzam inşaatın bu kadar kısa zamanda tamamlanması, Ortaçağ ölçülerini aşan bir keyfiyetti. Bundan böyle Boğaz'dan geçecek bütün gemiler, muayyen bir vergi vereceklerdi.

1552-53 kışı, Edirne'de dehşetli harb hazırlıkları ile geçti. Edirne şehri, tarihi boyunca, bu derecede faal bir çalışma görmemişti. Çalışmaların başında, cihan askerlik tarihinde inkılâp yapacak olan **azametli topların** döküm ve ateş tecrübeleri geliyordu.

İstanbul surlarının yüksekliği 15 metre, mazgallarda 17 metre idi. Kalınlığı zirvede 4 metre, tabii tabanda daha fazla idi. **Surların önündeki hendek**, 18,5 metre genişliğinde ve 9 metre derinliğinde bulunuyordu.

6 Nisan 1453'te İstanbul muhasarası başladı. 2 tonluk gülle atabilen toplar vardı. **Ortaçağ harb sanatı II. Mehmed'in matematik dehâsı ile değişiyordu.** Bu arada Sultan, tarihte ilk defa olarak **havan topunu** da icat etmişti. Şehrin kapısında, o zamana kadar gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan gönlünden geçmeyen harb âlet ve vasıtaları hazırды. En büyük top, günde 7 ve gecede 1 defa ateşlenebiliyordu. Bunun doldurulması ve soğuması 2 saat sürüyordu. II. Mehmed, tekerlekler üzerinde yürüyen 4 büyük **kule** ile bir de muazzam **mancınık** yaptırmıştı.

II. Mehmed'in icad ettiği havan topları, Kasımpaşa sırtlarından gülle aşırıp, Haliç'i dövüyorlardı. 22 Nisan gecesini **67 küçük gemilik Türk donanmasının karadan yürütülmek suretiyle Haliç'e indirilmesi**, II. Mehmed'in askerlik dehâsına mahsus klasik olmuş bir hâdise teşkil eder. Ertesi gece II. Mehmed'in **Haliç üzerine kurduğu köprü**, akıllara ikinci bir hayret verecek mahiyetteydi. Bir gece içinde, binden fazla büyük fiçı ve sandal üzerinde o kadar sağlam ve muazzam bir köprü kurulmuştu ki, üzerinden 5 asker yanyana rahatça geçebiliyor ve toplar yürütülebiliyordu.

II. Mehmed, büyük mücülere has tahayyül dehâsı ve zekâsı ile zırhlı kuleler icad etmiş, bunlarla sûrlara daha yakından sokulmayı deniyordu. Bu yürüyen kulelere küçük toplar da konmuştu; bu toplar sûrları ve şehrin içini kolayca ateşe tutuyordu. Kuleden atılan molozlarla da, sûrların önündeki derin ve su dolu hendek doldurulmaya başlandı.

Büyük mutasavvıf Ak Şemseddin'in fethi tebşir eden propagandası ve fethin II. Mehmed'e nasib olacağı hakkında dervişlerinin bütün orduya yayılarak söyledikleri sözler, Türk ordusunu ateşlemiş ve yeniden şevka getirmiştir. 28 Mayıs akşamı orduya dellâllar göndererek bütün çadırların kuvvetli ziyâlar ile tenvir olunmasını ve ateşler yakılmasını emretti. Işıklar yandıktan sonra, hep birden yüksek sesle tekbir getirdiler. Devamlı çalan bütün kilise çanları, son ânın geldiğini ihtar ediyor, kaçmak istemiyen halk, Bizans askeri ile beraber vuruşuyordu. Topkapısı kesiminde her iki taraftan o kadar asker yığıldı ki, yaralanmış olan İmparator yere düştü ve ayaklar altında ezildi. Hammer'e göre bu, **İstanbul şehrinin 29. ve sonuncu muhasarasını** teşkil ediyordu.

II. Mehmed 29 Mayıs öğle üzeri Topkapısı'ndan şehre girdi. Türk askerinin ezan ve tekbir sesleri arasında "**Fatih**" ve "**Roma İmparatoru**" sıfatıyla **Ayasofya'ya geldi**. "Ben, Sultan Mehmed, hepinize söylüyorum ki, bu andan itibaren, artık ne hayatınız, ne de hürriyetiniz hususunda gazab-ı şâhânemden korkmayınız!"

1 Haziran Cuma günü Ayasofya'da ilk Cuma namazı kılındı. Müteakıb günlerde Bizans ileri gelenlerinin seçtiği "**Ortodoks Cihan Patriki**"ni **tasdik etti**. Patrik'lerin bundan böyle "vezir" rütbesine eşit rütbede ve protokolda sayılmasını emretti. İmparatorluk yıkılıncaya kadar Patrik, protokoldaki bu yerini ve bütün imtiyazlarını muhafaza etti. **Böylece Fatih, Katolik ve Ortodoks âlemlerinin birleşmesine ebediyen set çekmiş oluyordu.**

Fetih'ten birkaç gün sonra Çandarlı Halil Paşa azil ve tevkif edildi, sonra da idam olundu. Halil Paşanın idamı, Fatih'in belli başlı hatalarından biridir. Halil Paşa, İstanbul'un düşmeyeceğini ve düşse bile bütün Avrupa'yı Türk imparatorluğuna karşı ayaklandıracağını samimi olarak savunan bir siyasi görüşe sahipti. Gerçekten Halil Paşa'nın tahminleri bir müddet sonra doğru çıktı ve **Türkiye tek başına 25 devletle birden pek uzun sürecek bir harbe girişti**. Bu harbden Fatih'in dehâsı, Türkiye'yi muzaffer çıkardı. Halil Paşa'dan sonra Fatih ve halefleri sadâret makamına, çok defa aslı, nesli belli olmayan şahısları getirmişlerdir.

- **Fâtih Külliyesi**

Istanbul'da ilme esaslı bir mekân lâzım olduğunu düşünen Fâtih, fethin onuncu yılında Fâtih Manzumesi'ni inşaata başlattı. “**İnşâ ettirdiği büyük câmiin geniş avlusunun önünde sekiz medrese** ve kolej yaptırmıştı ki, bunlar bir tek üniversite sayılıyordu. Talebelerini parasız okutup yazdıran ve yedirip barındıran bu müessese, Türkiye'nin entelektüel hayatının kalbi mesâbesinde idi.” (Gibb)

1462'de inşâsına başlanıp 1470'de biten bu manzûme, gerek mimârî, gerek şehircilik bakımından bir şâheserdir. Bu büyük eserin ehemmiyeti, sağ ve solunda yirmişer odalı ve bir de ders salonunu içine alan üniversite seviyesindeki **Semâniyye Medreseleri** ile sekiz de kolej derecesinde **Tetimme Medreseleri**'ni hâvî olmasındır.

Fâtih Manzûmesi'nde bunlardan başka bir **kütüphâne**, tıp talebelerinin çalışmasına mahsus bir **hastahâne**, şehre gelen misafirlere üç gün için parasız ikaamet ve yemek veren bir **tabhâne**, seyyahların binek at ve kervanları için **kervansaray** ve şehir fikarasına yemek dağıtılan bir **imâret** ve **muvakkithâne** vardı. Binalar, Bizans'ın tuğla mimârîsinden ayrılarak, tamâmen kesme taşla yapılmıştır.

Fâtih medreseleri, öğretim derecelerine göre muhtelif kısımlara ayrılır; Hâriç (dış Medrese), Dâhil (iç Medrese), Tetimme Medresesi, Semâniyye Medresesi. Talebe, ilk olarak Hâriç Medreseye adım atarak tahsile başlar. Buna sübyan mektebi dahî denir. Burada Elifbâ, Kur'ân-ı Kerîm, İlmihâl, yazı, hesap öğrendikten sonra Dâhil Medrese'lerine geçer ve burada da, sarf, nahiv, iştikak, hendese, hesap, münâzara, âdâbü'l-bahs, isagoji (mantığa giriş), mantık şerhi gibi dersler okurdu.

İki devrede de muvaffakiyet gösteren talebe, üçüncü olarak Tetimme ve daha sonra Semâniyye'ye geçer, bu medreselerde de hikmet, hesap, hendese, coğrafya, ilm-i zeyc, ilm-i nücûm, tıp, teşrih gib yüksek bilgiler tahsiline koyulur ve **üniversite seviyesinde olan Semâniyye Medreselerine devam başlayan talebe de dânişmend denirdi**. Dânişmendler arasında kitap telif etmiş seçkin talebeye çok rastlanırdı.

“Sultan kendisi, üniversitesinde olan her talebe ile şahsen ayrı ayrı alâkadar olur, her birinin teker teker sicilini tutturur ve muvaffakiyet derecelerini kaydedirdi. Bir nesil evvelki yaşlı âlimlerden boş kalan yerlere -adâlet ve ilim sahâsında- bu sicillere en uygun şartlara mâlik olanları seçerdi.” (Gibb)

Tıp medresesinin bir nevî tatbikât yeri olan **Darü's-şîfâ**'ya ders ve staj görmek üzere, talebe devam mecburiyetinde idi. Hülâsa, İstanbul şehri Fâtih Külliyesi ile zamanın en ciddî en büyük hastahanesini kazanmıştı. Fâtih'in meşhur olan hussusi kütübhanesi ise, ilim erbabının istifadesine açık, klâsik tıbbî eserlerle dolu idi.

İlk kütüphaneler, Zeyrek ve Ayasofya Medereselerinde açılmış, **Pâdişah'ın Manisa'dan ve Edirne'den getirttiği kütüphanelerle meşhur Saray Kütüphanesi emsalsiz bir zenginliğe vâsıl olmuştur**. Otuz senelik saltanatı içinde Pâdişah şehirde **on bir kütüphâne** kurulmasını temin etmiştir.

Fâtih devrinde yeniden teşkilatlandırılan **Enderûn**, sistem ve gaye bakımından medreseye benzemeyen, medrese programı için lüzumsuz, memleket için lüzumlu olan muhtelif tedris kollarına ayrılmıştı. Bilhassa, idare mekanizmasına boy boy, sınıf sınıf adam yetiştirmek, mûsikî, resim, hat tedrisatı gibi çeşitli sanat şûbelerini de içine almak bakımından bu müessesenin büyük hizmetleri olmuştur.

Enderûn'a adını atan bir devşirme çocuğunu müessese bağına basarak dinin, ananenin, tahsil ve terbiyenin projeksiyonu altında hüviyet değiştirip, kabiliyet ve zekâsı da yardım ettiği takdirde, devletin en yüksek basamağına kadar çıkartabiliyordu.

Enderûn'un asıl mektep kısmı, küçük ve büyük odalardı ki, ders programları şöyle tertiplenmiştir: Kur'ân, ilm-i hâl, tecvîd, Arapça, Farsça, yazı, cild, tezhîb, oymacılık, ressamlık; kıraât, meşk, hattatlık, mûsikî ve resim.

Bazı görüşler, Enderûn müessesesinin memlekette bir yerli-devşirme ayrılığı yaratmış olduğu kanaatinde. Hiçbir zaman küçümsenmeyecek ve kayıtsız kalınmayacak bu mühtedî ve devşirme zümresini alâkasızca kendi hâline terketmekten doğacak zarûrî tehlikeleri gözönüne alırsak, insan kazanmak ve endişeyi emniyete çevirmek için bundan basiretli bir taktik olamaz.

- **Fâtih ve Balkanlar**

Istanbul'un fethinden az sonra küçük Bozcaada, Bizans'tan Türkiye'ye geçti ve Osmanlıların Ege Denizi'nde ilk adası olmuştu. 1456'da Kuzey Ege'deki 5 ada (**Bozcaada, İmroz, Limni, Taşoz ve Semendirek**) Türk toprağı oldu. Böylece Türkler, İstanbul Boğazı'nın olduğu gibi, **Çanakkale Boğazı'nın da mutlak hâkimi** oluyordu.

1455'te Sırbistan seferi biterken **Boğdan** Prenslığı, Eflâk gibi Türkiye'ye tâbi olmayı kabul etti. Bu durum Macaristan ve Lehistan için bir yıkımdı. Boğdan, bu devletlere Karadeniz'i kapatıyor, **Türkiye'yi Kuzeybatı Karadeniz'in hâkimi yapıyor** ve Kırım'a, Lehistan'a sınırdaş vaziyete getiriyor, Doğu Avrupa'ya çıkarıyordu.

Orta Avrupa'nın kilidi ve kapısı olan Belgrad, II. Murad tarafından 1441'de zorlanmış ve alınmamıştı. Fâtih'in 150.000 kişi, 300 top ve Tuna'dan 200 parçalık ince filo ile Belgrad'a yürüdüğünü haber alan Avrupa, bizzat Papa'nın teşviki ile toplanan 60.000 gönüllü gönderdi. 39 gün süren muhâsarada, **Fâtih'in alından ve dizinden mühim iki yara alması**, bir ara surları aşıp Türk birliklerinin şehre girmesine rağmen, Belgrad'ın düşürülmemesine sebep olmuştur. Bir ara o kadar kargaşalık olmuştur ki, Fâtih, 3 düşman süvarisi ile karşı karşıya kalmış ve üçünü de kılıcı ile öldürmüştür. Muhâsarada Rumeli beylerbeyisi ile Yeniçeri Ağası da şehid düşmüşlerdir.

1458'de **Mora** seferine çıkan Fâtih, Türkler'in "Medinetü'l-Hükemâ" (Bilgeler Şehri) dedikleri Atina'ya girdi. Mora'daki 300 kaleden yalnız 8'ini bıraktı, diğerlerini top ateşle yerle bir ettirdi.

1459 yılındaki **Sırbistan** seferinde Semendire'nin fethi ile Sırbistan Prenslığı tarihe karışmıştır. Bu suretle Türkiye ile Macaristan tamamen sınırdaş olmuştur.

Fâtih, Tuna akarsuyuna hâkim olmakla yetinmek istiyor, Avrupa karasına dalmak arzusu göstermiyordu. Bundan böyle Bosna'ya, Dalmaçya'ya doğru genişlemek, Yunan ve Adriya Denizlerine yaklaşmak, **İtalya ile temas etmek arzusunda idi**.

Bosna-Hersek'in tamamen fethi, 1462, 1463 ve 1464'te üst üste yapılan üç sefer-i hümayun ile tamamlanmıştır. Türkler, Müslüman Bosnalı ve Herseklilere "Boşnak" demişlerdir. 1465, 1471 ve 1479'da üç kere Macaristan Kralı, Bosna'yı almak için Bosna'ya girdi. Fakat üçünde de mağlûben geri döndü.

1462'de Bosna'dan Üsküb'e, oradan Bursa'ya gelen Fâtih, Ayvalık'tan **Midilli** adasına asker çıkardı. Adayı kuşatan Türk Donanması 67 parça idi. Mukavemetin imkansızlığı karşısında Midilli teslim alındı.

Gelibolu Tersanesi'nden sonra İstanbul'da **Haliç Tersanesi**'nin kurulması ve Kadırğa deniz üssünün tesisi, Fâtih'in denize karşı olan emellerini gösteriyordu. Nitekim Midilli fethi sırasında **Çanakkale Boğazı'nı da fevkalâde tahkim ettirdi**. Çanakkale şehrinde yaptırdığı tahkimat ve kaleye "Kal'a-i Sultâniye", bunun karşısında Gelibolu yarımadasında yaptırdığı tahkimata da "Kilidü'l-Bahr" (Denizin Kilidi) adı verildi.

• **Fâtih ve Güney Karadeniz**

Amasra, Ceneviz Cumhuriyeti'nin elinde kalmış bir Güney Karadeniz üssü idi. 1461 başında Fâtih karadan Amasra kalesinin eteklerine gelip durdu. Limanı, Vezîr-i âzam Mahmud Paşa kumandasındaki Donanmay-ı Hümayûn kapatmıştı. Amasra, derhal teslim oldu.

1461 baharında denizden Mahmud Paşa, karadan Fâtih **Sinop** kalesine geldi. Kardeş kavgası olmadan Candar veya **İsfendiyâroğulları Beyliği** sona erdi.

Gene Fâtih karadan, Mahmud Paşa denizden 1461 yazında Trabzon'a gelmiştir. Akkoyunlular ile Trabzon Bizans hânedânı dost ve akrabalık bağları ile birbirine bağlı idi. Trabzon devleti, Tebriz-Trabzon yolunu tutmak isteyen büyük devletlerin yolunu kesiyordu.

1204'te Bizans'ın Latin işgaline uğraması üzerine İmparator Comnenus'un torunu Trabzon'a gelmiş, bütün Kardadeniz sahil şeridini elde ederek bir devlet kurmuştu. Anadolu Selçukluları sahil şeridini yavaş yavaş ele geçirmişler, Trabzon'u da muhasara etmişler, fakat alamamışlardı.

Uzun Hasan, İmparatorun kızı ile evli idi. Fâtih üzerinde iyice müessir olabilmek ümidiyle annesi Sâre Hâtun'u yolladı. Karlı ve sarp bir dağın yamacında atından inip yaya tırmanan Fâtih'in yanına gelen **Sâre Hâtun: "Hey oğul, dedi; bu Trabzon'a bunca zahmet nedendir?"** Fâtih şu cevabı verdi: "Hey ana, **bu zahmet din yolundadır. Zira bizim elimizde İslâm kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmezsek bize 'gaazi' demek yalan olur!**"

Tabzon, mukavemet göstermeden teslim oldu. Böylece Gürcistan ile sınırdaş olunmuştur. Bütün Güney Karadeniz, Türkiye devletinin olmuştur. Batı Karadeniz de öyleydi. Kuzeybatı Karadeniz'deki Boğdan sahilleri de Türkiye'ye tâbi bir devletindi. **Karadeniz'in bir Türk-Osmanlı gölü haline getirilebilmesi için,** kuzey ve doğu sahillerinin fethi kalyordu.

- **Fâti̇h ve Büyük Harb**

1454'de bütün Avrupa'da, Hıristiyan devletler arasında, Türkleri Avrupa kıtasından söküp atmak üzere, 5 sene müddetle mütareke akdi kararlaştırılmıştı. 1457'de Papa, hem Uzun Hasan, hem de Gürcistan Kralı ile, **Osmanlılara karşı ittifak** müzakereleri yapıyordu. Bosna'nın fethi her iki devleti de tehdit ettiğinden Venedik ve Macaristan, resmen ittifak muahedesini imzaladılar. Bu ittifaka başka devletler de katıldı. Hattâ **Türkiye'nin taksimi projesi** bile kararlaştırıldı. Bu projeye göre, merkezi İstanbul olmak üzere Trakya'da da Bizans İmparatorluğu ihya ediliyordu.

1463'te Papa'nın Haçlı seferi teşkilini emreden fermânı, Avrupa'da halka resmen ilân olunmuştu. "... İstanbul ve Trabzon İmparatorları, Bosna ve Sırbistan Kralları, daha nice hükümdarlar beklemek ve diğerlerinin imhasını seyretmekle ne kazanılacağını bize öğrettiler. Hâlen Doğu Roma'yı ele geçiren **Sultan Mehmed, Batı Roma'yı da elde etmek istemektedir.**"

En az 6 ay bu Haçlı ordusunda bulunacak her Hıristiyan'ın bütün günahlarının af olunacağını Papa, taahhüt ediyordu. (*Babinger*)

1463'te Venedik Cumhuriyeti ve Macaristan ile fiilen harb başladı. Fâti̇h, Venedik'i yıkmak için, Floransa'yı fevkalâde himayeye başlamıştı. **Büyük Türk akınları**, her yıl biraz daha şiddet kesbetmiş ve Venedik'in iktisadî felcini tamamlamıştır. Macaristan da, Venedik gibi, bu akınlardan sarsılmıştır.

Genişleyen harbler ve Venedik gibi büyük bir denizci devletle yapılan büyük mücadele, Türk deniz kuvvetlerinin daha da güçlü kılınmasını icap ettirdi. Fâti̇h, donanmanın kuvvetlendirilmesini yakından ve titizlikle takip etti. **Yalnız Gelibolu tersanelerinde 100.000 işçinin birden çalıştığını** söylemek, Büyük Harb'te Türkiye'nin sarfettiği enerji hakkında bir fikir edinmeye yeter. (*Babinger*)

Venedik, tarihin en büyük askerî ve siyasî dehâsına çatıldığı anlamakta gecikmedi ve bütün ümidini, Fâti̇h'in şahsını yok etmek fikrinde topladı. 23 yıl (1456-1479) zarfında Venedik, Büyük Türk Hâkânı'nın şahsını hedef tutan tam **14 suikast teşebbüsünde bulundu.** (*Babinger*)

1470'de Venedik'in en müstahkem mevkillerinden biri olan Ağrıboz fethedilmiştir. Türk ordusu, Ağrıboz Boğazı üzerinde muazzam bir köprü kurarak adaya geçmiştir. Ağrıboz'un düşmesi, Avrupa'da İstanbul'un ve Trabzon'un düşmesine benzer büyük bir dehşet ve üzüntü yaratmıştır.

1470'de Niğde, 1471'de Alâiye, Osmanlı topraklarına katılmış, Aksaray şehrinde binlerce Türk İstanbul'a getirilmiş ve bugün "Aksaray" denen semte iskân edilmiştir. 1472'de Silifke'nin de alınmasıyla Karamanoğulları devleti fiilen son bulmuştur.

1473 yılı yaklaşırken, Venedik, Macaristan, Almanya, Lehistan gibi büyük devletlerin etrafına Papalık devletinin teşvikiyle bir sürü devlet toplanmıştı. Bunlar Türklere karşı "Mukaddes İttifak"ı teşkil ediyordu. Napoli krallığı, Aragon krallığı, bütün küçük İtalyan devletleri de Mukaddes İttifak'a dâhil olmuşlardı. Türkiye'nin harb hâlinde bulunduğu devletlerin sayısı 20'den az değildi.

Venedik'in bütün kudreti, büyük donanmasında, ince diplomasisinde ve zenginliğinde idi. Avrupa saraylarına ilk defa olarak daimî elçi gönderen XV. asırda Venedik olmuştur. **Venedik ticaret filosu**, Fâti̇h ve II. Bâyezid devirlerinde yediği büyük darbelerden önce **3.500 gemiden müteşekkildi.**

Macaristan ve Venedik'in çözülmesine bilhassa akınlar sebep olmuştur. Büyük Harbde -ki tam 16 yıl sürmüştür- Türkiye 8 büyük (İran, Venedik, Macaristan, Almanya, Napoli, Aragon, Kastilya, Lehistan) ve 15 kadar orta ve küçük devletle savaşmıştır.

1479 İstanbul Muâhedeşi, Babinger'in "cihan galibi" dediği Fâti̇h'in, 25 devletle birden tek başına yaptığı harbden eşsiz bir galibiyetle çıkmasının hukukî nişânesidir. Venedik, Doğu Arnavutluk'ta elinde bulunan yerleri Türkiye'ye bırakıyor ve üstelik harb tazminatı ödemeyi de kabul ediyordu.

Fâti̇h, Rodos ve İtalya fethini planlamaya başlamıştı. Napoli krallığını işgal ettikten sonra Roma'ya girmeyi, Güney İtalya'ya el koymayı, sonra Kuzey İtalya'daki küçük devletlerle el birliği yapıp, Venedik'i çevirmeyi düşünüyordu.

- **Otlukbeli zaferi**

Uzun Hasan, Fâtih'ten sonra cihanın en güçlü imparatoru gibi görünüyordu. 1467'de Karakoyunluları yenmiş, Osmanlıların dostu Karakoyunlu sultanını anî baskınla öldürmüştü. Artık Tebrîz ve Bağdad gibi taht şehirleri Uzun Hasan'ındı. Uzun Hasan, 15 ay sonra Timurluları da yendi ve beklenmeyen bir neticeyle Timurlu imparatorunu da öldürünce, gurûru son dereceyi buldu. Osmanlıları açıktan açığa Rumeli'ne atmak sevdâsındaydı.

Venedik-Akkoyunlu müzâkereleri neticesinde şu kararlara varıldı: “Osmanlının politikasındaki tek prensip, yeryüzündeki devletleri ortadan kaldırıp ilhâk etmektir. Bu politikayı önlemek için tek çare, padişahı mağlubiyete uğratmak, kabilsen devletini yok etmektir. Padişah, bugünkü kudret ve otoritesini muhafaza ettikçe, **hiçbir devlet tek başına onun hakkından gelemez**. Onun içi Hıristiyan ve Müslüman devletlerin Osmanlıya karşı ittifakı şarttır. Hıristiyanların başı olan Papa, bütün Hıristiyanları Osmanlıya karşı birleştirmek için elinden geleni yapmaktadır. Müslümanlar cephesinde de aynı misyon Sultan Uzun Hasan'a düşmektedir... Uzun Hasan 1465 baharında Osmanlıya karşı sefere hazırды. 60.000 süvari ile Gelibolu'ya gelecekti. Bu sayede Venedik Donanması Çanakale Boğazından geçecek, İstanbul'dan Osmanlıyı kovacaktı.

Uzun Hasan, müttefikleri Venedik doçuna, Almanya İmparatoruna ve Macaristan kralına birer mektup göndererek: “... bu Osmanlının dokuz canlı olduğunu, ordusu imha edildikten sonra da hayatiyetini devam ettirip yıkılmadığını (Ankara muharebesi), onun için Avrupalı müttefiklerin, Osmanlı ordusu imha edilir edilmez, bu devletin Rumeli topraklarını işgal etmekte gecikmemelerini” yazdı.

Eğer Uzun Hasan, Memlûkler'i de Osmanlılar aleyhine harekete geçirebilseydi, Türkiye için durum fecî olabilirdi. Uzun Hasan'ın Venedik'e gönderdiği bir nâme, Fâtih tarafından ele geçirilip Kahire'ye yollanmıştı. Bu nâmede Uzun Hasan, Osmanlılar gibi Memlûk imparatorluğuna da göz diktiğini itiraf ediyor ve Avrupa ile yaptığı ittifakı Memlûklere karşı da tevcih etmek istiyordu.

Fâtih 1473'te 190.000 kişi tutan ve o zamana göre akıl almaz mükemmeliyette techiz edilmiş bir ordu ile Sivas'a geldi. **Ordunun 100.000'i muhârip sınıflar, 90.000 kadarı da yardımcı sınıflar idi**. Gayrimuhariplerin bu kalabalığı, Osmanlı ordusunun, o sırada bütün dünya ordularından **nakliye, istihkâm, sıhhiye ve levâzım** gibi hususlardaki mutlak ve kayıtsız şartsız üstünlüğü dolayısıyla. (*Babinger*)

Uzun Hasan, **300.000 süvari** ile Erzincan taraflarına çıktı. Akkoyunlu Sultanı'nın, Otlukbeli sahrasında Osmanlı ordusunun alaylarının saf tertibini, yürüyüşlerindeki âhengi, üniformalarının temizliğini ve üniforma kumaşlarının çok ağır ve pahalı dokumalar olduğunu görünce: “Vay kahbe **Osmanoğlu, ne deryâ düzmüş!**” diye hayretini izhâr etmesi meşhurdur.

Bundan başka **Osmanlı ordusu, top ve tüfek gibi ateşli silâhlarla mücehhezdi**. “Uzun Hasan hayatında top, tüfeng cengini görmemiş idi.” (*Neşri*)

Uzun Hasan, çadırını, hazinelerini ve sancaklarını bırakarak dört nala muharebe meydanından uzaklaşırken, suçu maiyetindeki Karamanoğlu Pîr-Ahmed Bey'e (ki Fâtih'in halasının oğludur) atmış: “**Behey Karamanoğlu, demiştir; hânedânın harâb olsun! Bed-nâm olmama sebep oldun**. Benim Osmanoğlu ile ne işim vardı?”

Otlukbeli, Yeniçağ'ın ilk yarım asrında geçen dünyanın en büyük meydan muharebesidir. Ancak 1514 Çaldıran vuruşması, Otlukbeli'ni geride bırakacaktır.

Devletin Timur'dan beri karşılaştığı bu en büyük tehlikenin atlatılması dolayısıyla Fâtih, Allah'a şükran hislerini ifade etmek üzere **40.000 esiri satın alıp âzâd etmiştir** (esir âzâd etmek İslâm dininde, en büyük sevaplardan biridir).

1478'de vefat eden Uzun Hasan, ölürken oğullarına: “Osmanoğlu ile asla muharebe etmeyiniz!” şeklinde vasiyette bulunmuştur. Oğulları, bu âkilâne nasihati tutmuşlardır.

Şah İsmail, İran imparatorluğunu Akkoyunlular'dan aldı. Şîî mezhebi, Şah İsmail tarafından kan ve ateşle yayılmaya başlayınca, **yüzbinlerce Sünnî Akkoyunlu Türkmeni, Anadolu'ya geldi** ve Osmanlı vatandaşı oldu. Bu sûretle Türkiye'de Türk nüfusu esaslı şekilde arttı ve **XVI. asrın büyük fütûhatı, bu takviye edilmiş nüfusla yapıldı**.

Kırım Hanlığı'nın ilhâkı

1475'te Gedik Ahmed Paşa, Karadeniz'in tarihi boyunca asla görmediği büyüklükte bir donanma ile (**183 harb, 170 nakliye ve at nakline nahsus 120 küçük gemi = 473 parça**) Kırım'a çıktı. Kefe ve Azak'ın, mukavemetsiz teslimi, Osmanlıları **Azak Denizi** ve Don nehrinin ağzının mutlak hâkimi kılmıştır.

Kırım seferinden sonra Donanmay-ı Hümâyün, **Odesa Körfezi**'ne de hâkim olmuştur. Osmanlılar, Boğdan ve Kırım gibi kendilerine tâbi iki devletin arasındaki arazide üslenerek, hem bu devletlerin yollarını kesmişler, hem de kuzeye (Lehistan) doğru yapacakları seferler için mükemmel hareket ve ikmal noktaları elde etmişlerdir.

Karadenizin kapalı bir göl hâline getirilmesi, Fâtih'in en büyük hedeflerinden birinin gerçekleşmesi demek oluyordu. Boğazların kapanmasından sonra bu, ikinci safhayı teşkil ediyordu. 1475'te bir hamle daha yapılmış, Sisam/Susam adası fethedilmiş ve Sakız adası da Türk himâyesine alınmıştır.

Rodos seferi

Memlûklerin üst üste Kıbrıs'a yaptıkları üç sefer (1424-25-26) sonunda Kıbrıs kralı, Kahire'ye tâbi olmuş ve yıllık vergi vermeyi kabul etmiştir. Memlûkler, Rodos'u da nüfuzları altına almaya çalıştılar. 1440-42-44'te Rodos'a üç Memlûk seferi yapıldı, fakat Rodos kalesi düşürülemedi.

Fâtih 1479 senesini İstanbul'da geçirerek geniş çapta imar işleriyle meşgul oldu. Bu sırada Fâtih, Rodos seferine Vezir Mesih Paşa'yı başkumandan tayin etmiştir. Rodos muhâsarasında ilk defa olarak **infilâklı tahrip bombaları** kullanılmış, düşmana pek büyük zâyiat verdirilmişti. Serdar Paşa, kalenin düşmek üzere olduğunu, her türlü yağma, esir alma ve yangını yasak ettiğini, her şeyi Hazîne-i Hümâyün'a aldıracağını ilân etti.

Ancak kendiliğinden teslim olan kaleler hiçbir şekilde yağma edilemez ve içindekiler esir alınamazdı. **Zorla düşürülen kalelerde**, serdârın münasip göreceği bir müddet boyunca (bir saatten üç güne kadar) yağma serbestti. Böyle yağmalarda ele geçen mal, -canlı esirler dahil- **beşte biri padişah hakkı olarak hazineye alındıktan sonra, beşte dört nisbetinde, serdâr, kumandan, subay ve neferler arasında -rütbe derecelerine göre- bölüşülürdü.** Fütûhat devri Türk kumandan ve amirallerinin pek zengin adamlar olmasının sebebi budur.

Ordu bu emri alır almaz, yerinden kıvılcıdamamış, kaleye girmekten vazgeçmiştir. Kaleye giren Türk birliklerinin ekserisi, Şövalyeler tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Mesih Paşa, İstanbul'a döndükten sonra vezir rütbesi sancakbeyliğine indirilip vazifesinden uzaklaştırılmıştır.

Fâtih ve İtalya

Küçük, fakat pek parlak Floransa Cumhuriyeti, büyük Aragon ve Napoli krallıklarıyla harbe girişince, Türkiye, Floransa'yı açıkça himâyeye başladı.

1480'de, Otranto yakınlarında Türk ordusu İtalya'ya çıktı ve topuğu işgal etmek suretiyle, Pulya eyâletinin fethine başladı. İtalya'nın topuğu, yani Otranto da alındığı takdirde, Otranto boğazı, Türklerin eline geçmiş, Venedik'e kapatılmış olurdu.

Papa, kendini emniyette saymayarak Güney Fransa'da Papalık'a ait Avignon şehrine nakletmeyi düşündü. Floransa hükümdarı, Fâtih'in resmini taşıyan madalyonlar kestirmişti. Bu madalyonların bir tarafında 3 imparatorluk tâcı vardı: Bunlar, **Fâtih'in sahip olduğu Türkiye, Doğu Roma ve Trabzon imparatorluklarının tacları** idi. Madalyonun üst kısmında, boş bir imparatorluk tahtı resmedilmişti ki, bu taht, **Batı Roma imparatorluk tahtını** gösteriyordu. Şu halde Fâtih'in İtalya'ya hâkim olacağından şüphe edilmiyordu ve Floransa gibi bazı devletler, Türk Hâkanını, Roma İmparatoru sıfatıyla selâmlamaya hazır bulunuyorlardı. Gene madalyondaki Latince ibârelerden, hâlen Napoli krallığına ait bulunan **Güney İtalya ve Sicilya'nın, Fâtih'in meşrû ülkeleri olarak kabul edildiği** anlaşılmaktadır.

Vedik'e gelince, Haşmetlû Cumhuriyetin İstanbul büyükelçisi, Fâtih Sultan Mehmed'e, Güney İtalya'daki meşrû haklarını tanıdığını resmen bildirmişti. Çünkü **Güney İtalya, vaktiyle Bizans imparatorluğuna aitti** ve hâlen de Doğu Roma İmparatoru, Fâtih idi. (*Babinger*)

Fâtih, Otranto'yu bir Gelibolu yapmak niyetindeydi. **Gelibolu'dan Balkanlar fethedilmişti, Otranto'dan da Akdenizin ikinci büyük yarımadası, İtalya fethedilecekti.** Serdâr-ı Ekrem Gedik Ahmed Paşa, Napoli ordusunu dağıttıktan sonra, 11 Ağustos 1480'de Otranto kalesini fethetmiştir.

İstanbul düşünce, İtalya devletleri, aralarında meşhur "Lodi Sulhu"nu imza etmişlerdi. Çünkü Fâtih'in iki Roma tâcını birleştirmek üzerindeki kesin fikri malûmdu. "Kaysar-ı Rûm" (Roma

İmparatoru) unvanını, unvanları arasına katan Fâtih, işte İstanbul'un Fethi'nden başlayan bir azmin neticesinde İtalya'ya çıkmıştı.

- **Fâtih'in vefatı**

Maltepe ile Gebze arasındaki Sultan Çayırı'nda ordugâh kurulmuş ve ordunun büyük birlikleri toplanmıştı. 25 Nisan 1481 günü Topkapı Sarayı'ndan ayrılan Büyük Türk Hâkanı, ordugâhtaki otağ-ı hümâyun'una geldi, yani seferî hâle geçti. Pek muhtemelen İtalya üzerine olacak büyük bir sefere çıkmak üzere son hazırlıklarını yapıyordu. **Ölümü intaç edecek hiçbir rahatsızlığı yoktu. Fakat ansızın şiddetle sancılandı ve 3 Mayıs 1481 günü 49 yaşında vefat etti.**

Fâtih, Venedik tarafından zehirleterek ölmüştür. Bu, Venedik'in, padişahın şahsına tevcih edilmiş 15. ve sonuncu suikast olup, diğer 14'ü hedefine ulaşamamıştır. Venedik, nihâî teşebbüsü, Fâtih'in hususî hekimlerinden Venedikli bir Yahudi olan Maestro Iacopo (Yâkub Paşa) vasıtasıyla yapmıştır. (*Babinger*)

Venedik, muvaffak olduğu takdirde Iacopo'ya muazzam bir meblâğ vâdetmekle kalmıyor, Iacopo'nun kendisi ve neslinden gelecek bütün ahfâdı için Venedik vatandaşlık hukuku tanıyor, bunları Cumhuriyetin bütün vergi ve mükellefiyetlerinden muaf tutuyordu.

Babinger'e göre Fâtih, Üsküdar'a geçtiği gün yani 25 Nisan'da zehirlenmeye başlamış, sonra tedavi yapıldığı iddiasıyla zehrin dozu arttırılmıştır. Fâtih'in öümünü yakından bilen Âşık-Paşa-zâde, padişahın kan kustuğunu yazmaktadır. Hâkanın suikaste mâruz kaldığı derhal anlaşılmiş, Yakub Paşa, hükümdarın ölümünden az sonra Türk askeri tarafından parça parça edilmiş, milyonlara kavuşamamıştır.

“La Grande Aquila e Morta!” (**Büyük Kartal öldü!**) cümlesini taşıyan nâme Venedik'e getirildiğinde, bütün İtalya'da günlerce şenlikler yapılmıştır. Papa, bütün Avrupa kiliselerinde 3 gün, 3 gece çanlar çalınıp, “şükür âyini” yapılmasını emretmiştir. (*Babinger*)

Fâtih'in dehâsı

Fâtih, bütün dâhiler gibi, kendi dehâsına ve bu dehânın hiçkimse ile kıyas kabul etmediğine inanmıştır. Bizans İmparatoru'nun, Rumeli Hisarı'nın inşâsına mâni olmak üzere gönderdiği elçilere meâlen şöyle söyler: **“Benim kudretimin erişebileceği şeyler, benden öncekilerin hayâl ufkuna bile değmemiştir.”**

“Nâdiren güler. **Zekâsı daimî bir çalışma halindedir.** Çok cömerttir. Fakat projelerinde çok inatçı ve **her işte fevkalâde atılgan ve cüretkârdır. İşlek zekâlıdır. Soğuğa, sıcağa, açlığa, susuzluğa mütehammildir. Kesin konuşur. Kimseden çekinmez. Zevk ve safadan uzaktır.** Türkçe, Yunanca ve Sırpça'yı iyi konuşur.

Her gün bir müddet okur. Roma tarihi, başka tarihler, Herodot, Papaların, Almanya İmparatorlarının, Fransa ve Lombardiya krallarının vak'a-nüvisleri, okuduğu tarihler arasındadır. İtalya'nın coğrafyasını, bütün teferruatı ile bilir. Avrupa'daki bütün hükümetleri de tanır. Büyük bir Avrupa haritasını yanından eksik etmez. Askerî ve coğrafi ilimleri büyük bir zevkle tettebbû eder. Hükmetmek arzusu ile yanar.” (*Zorzo Dolfın*)

“İnce yüzlü, ortadan ziyâde uzun boylu, silâhlar kuşanmış, **asîl tavırlı, hürmetten fazla haşmet telkin eden, nâdiren gülen, şiddetli bir öğrenmek ihtirası ile yanan, gayelerinde inatçı ve her mevzuda kendinden emin.**

Harb sanatından daha çok hoşuna giden bir şey yoktur. **Her şeyi öğrenmek isteyen zekî bir araştırmacıdır...** safahat iptilâsı yoktur. **Nefsine hâkim, uyanık, her türlü şarta mütehammil, cihanda ancak tek imparatorluk ve tek saltanat olmalıdır fikrinde,** bu ittihadı tahakkuk ettirmek için de cihanda İstanbul'dan daha münasip bir yer olmadığı kanaatindedir.” (*Langusto*)

“**Türk dünyası için Fâtih, günümüze kadar, bütün imparatorların en büyüğü** olup, beşer tarihinde başka her hangi bir şahsın kendisi ile mukayese edilmesi müşkildir.

Fâtih Mehmed, 30 yıl boyunca, bütün Hıristiyan âlemine bir ürperiş telkin etmiştir.” (*Babinger*)

Fatih'in şahsiyeti

Fatih, Osmanlı hükümdarları içinde hem en büyük asker, hem en büyük devlet ve siyaset adamı, hem de en büyük âlim olanıdır.

Her şehzâdeye öğretilen Çağatay lehçesi ile Farsça ve Arapça'dan başka Yunanca, Lâtince, Sıpça, İtalyanca, İbrânî tahsil etmiştir. Baş hocası Molla Gûrânî'dir. II. Murâd, oğlunu iyi okutmak ve terbiye etmek için, Molla Gûrânî'ye, icabında Şehzâde Mehmed'i dövmek salâhiyetini de vermişti. Hükümdarlığından sonra da ciddî şekilde tahsile devam etmiştir ki, nâdir görülen bir şeydir.

Büyük mutasavvıf ve tıp bilgini Mehmed **Akşemseddin** de Fâtih'in hocalarındandır. Molla Hayreddin ile **Molla Zeyrek** Fatih'in ilk hocalarındandır. Fâtih'in hocalarından **Molla Hüsrev** 1461'den 1480'e kadar Fâtih'in şeyhulislâmı olmuştur. Vezir Hoca Yusuf **Sinan Paşa** da hocalarındandır. XV. asrın en büyük Osmanlı nâsiridir. XV. asrın en büyük Osmanlı şairi Vezir **Ahmed Paşa** da Fâtih'in edebiyat hocalarındandır. Müderris Kınalı Abdulkadir Hamîdî Efendi, hem Fâtih'in, hem oğlu Bâyezid'in hocasıdır. II. Mehmed'in birçok Bizanslı ve İtalyan hocası vardı.

Topçuluğa en büyük ehemmiyeti veren ilk hükümdar, Fâtih'tir. Fâtih'ten evvel topçuluk, bütün dünyada, daha çok sesiyle düşmanı ürkütmek için orduda kullanılan bir silâhtı. Büyük kaleleri yerle bir edebileceği, akıldan bile geçirilmezdi.

İki imparatorluğu (Doğu Roma ve Trabzon), 4 krallığı (Kırım, Karaman, Sırbistan ve Bosna), 11 prenslik ve dukalığı, yâni tam **17 devleti, tarih ve siyasî coğrafya sahasından silen** Fâtih Sultan Mehmed, fetihlerinin yanı sıra, iktisada ve bayındırlığa da son derece ehemmiyet vermiştir. 30 yıllık 2. saltanatı boyunca yalnız **380 cami** inşa edildiğini söylemek, imar faaliyeti hakkında bir fikir vermeye kâfidir.

Ege'yi ve Karadeniz'i Türk iç denizleri hâline sokan ve Boğazlar Rejimi'ni kuran Fâtih'tir. Her sene en son keşiflere göre Türk ordusunun silâhlarını yenilemiştir. **Türk donanmasını,** ölümünde, Venedik'i geçerek, **dünyanın birinci deniz kuvveti hâline getirmiştir.** 25 kadar devletle tek başına savaşıp hepsine baş eğdirmesi, onun siyasî ve askerî dehâsını taclandırmıştır.

Batı'ya olan yakınlığı, Fâtih'te "**Çifte Roma İmparatorluğu'nu ihya**" projesini doğurmuştur. Fâtih, bundan dolayı İtalya üzerinde geniş emeller beslemiş, Tuna kuzeyine, Macaristan'a yayılmak istememiştir. Gâyesi, **Ortodoksluk gibi Katolik mezhebini de himâyesine almak** ve İslâmî esaslar üzerinde Roma imparatorluğunu ihya etmekte.

Kendi adıyla anılan **Kaanûn-Nâme'si** ile de, devlet teşkilatında mühim bir hamle yapmıştır. Asırlarca yaşayacak olan birçok devlet müessesesi, Fâtih devrinde ve çoğu onun tarafından ve onun himmetiyle kurulmuştur.

Devrinde büyük âlimler yetişmiş, mühim eserler yazılmıştır. **İstanbul Üniversitesi'nin de kurucusu** olan Fâtih, daha hayatında bu ilim müessesesini üstün bir hâle getirmiştir. Bizzat **kendisi şair** ve güzel sanatlar ile edebiyata mensup, Arap ve Fars edebiyatlarını pek iyi bilen bir şahsiyet olması hasebiyle, devrinde ilmin ve sanatın hızla yükselmesi mümkün olmuştur.

- **Fâtih'e kaside** (*Faruk Nafiz Çamlıbel*)
Fethin 500'üncü yılında

...Enginlere at sürdüğün akşamı kenardan, Kalyonları emrinle yürüttün karalardan; Çılgın Boğaz'ın taşla kilitlendiği günde Zincirlere vurdun deli deryâyı önünde; Açtın yeniden mucizeler devrine cedvel... Sânî-i Muhammed misin, ey Fâtih-i evvel? >	Târîh, o devirler devirip gelmiş olan pîr, Görmüşse de devler devî binlerce cihangîr, Der-hâtır eder bir seni "Fâtih" denilince; Bir sen bu cihan fâtihî beş kıt'a dilince... Zaptettiğin iklim havârî gibi girdin; Dünyâya o gün sen medenî fethi getirdin!
Çöktüyse hücumunla birer dağ gibi setler, Çiğnenmedi at nalları altında cesetler; Allah'a kavuştuysa ezan sesleri yerden Bir gün bile eksilmedi çanlar kulelerden; Bir köhne çağın hükmüne son verdiğin anda Hükümle senin bir yeni çağ doğdu cihanda...	Fethetmeden İstanbul'u yalnız bu seferle, Serhaddini tuttun vatanın aynı zaferle, Tuttun ve muhafız gibi durdun başucunda; Fâtih kılıcın kabzası hâlâ avucunda! Rûhun beş asır sonra vücûdun gibi canlı; Hâlâ kır at üstünde yağız bir delikanlı!

- **Fatih'in türbesinde** (*İsmail Gerçeksöz*)

Sana geldim, ey yüce Hakan! Yüzümün derisi yerde, Gözümün yaşlı göl demeğe geldim. Bir kez daha gel, geç dünyamızdan Bir keza daha yaşa, öl demeğe geldim... >	Çaresizlik içindeyiz, baksana!... İçimizden vurdu düşman bu sefer Bir çıkar yol, çare bul demeğe geldim. Kardeş kardeşe düştü, neyleyelim? Yolunu şaşırdı kul demeğe geldim.
Birileri oynar oldu kaderimizle, Birileri tuttu köşebaşlarını bizden olmayan Namerde muhtaç yetim, dul demeğe geldim. Çağ kapayıp çağ açtığın günlerde değil artık, Bıraktığın İstanbul demeğe geldim...	